

WORLD HISTORY / ВСЕСВІТНЯ ІСТОРИЯDOI: doi.org/10.21272/shaj.2026.i46.p.83

ANATOLIIV.HONCHARENKO
Sumy State University (Sumy, Ukraine)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4281-8735>

THE GENESIS OF THE PRICE REVOLUTION IN EUROPE (15th–17th CENTURIES)

Abstract. *The article examines the genesis of the Price Revolution in Europe during the fifteenth to seventeenth centuries. It identifies the preconditions and causes of this phenomenon in European civilization and highlights the specific features of its development throughout the period under study. The chronological framework of the Price Revolution is analysed within the broader European context, and its geographical scope is characterized.*

The Price Revolution in Europe was a global phenomenon that spread throughout the emerging capitalist world-system, encompassing its core, semi-peripheries, and peripheries. The new world economy was profoundly affected by the Price Revolution at the very beginning of its formation, while its structural characteristics also contributed to the persistence of inflationary processes. However, the developing world-system itself initially generated the Price Revolution. Contrary to the still widespread thesis that attributes the phenomenon primarily to the massive influx of American gold and silver, the unprecedented inflation was largely determined by internal factors, including demographic growth and social transformations, the reorientation of European trade routes, the expansion of silver and copper mining within Europe, and broader structural changes in market relations.

At first glance, it may seem surprising that the Price Revolution developed more slowly in Spain than in several other European countries. Nevertheless, contrary to the traditional interpretation, the phenomenon did not originate solely from the inflow of New World treasure. The forms and impact of both monetary and real economic factors varied considerably across European states, depending on local economic conditions.

Undoubtedly, the inflow of precious metals from the Americas had a significant effect on the development of inflationary processes. However, its influence was primarily catalytic, contributing to the prolonged duration of the phenomenon and generating a synergistic effect. Following the development of the major mining centres of Potosí, Zacatecas, and other sources of precious metals, Europe experienced an even stronger inflationary upsurge.

With regard to the starting point of the Price Revolution, it should be noted that between 1516 and 1520 inflationary processes began to acquire a truly continental scale compared with earlier periods. Nevertheless, the trend toward an accelerated increase in consumer prices had already emerged at the beginning of the sixteenth century.

Keywords: *Price Revolution, Europe, Middle Ages, capitalism, inflation.*

Citation. Honcharenko, A.V. (2026). The genesis of the Price Revolution in Europe (15th–17th centuries). *Sumy Historical and Archival Journal*. XLVI, 83-93. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2026.i46.p.83

© 2026 by the author(s)

This article published by Sumy Historical and Archival Journal distributed under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license

ГОНЧАРЕНКО А.В.

Сумський державний університет (Суми, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4281-8735>

ГЕНЕЗИС “РЕВОЛЮЦІЇ ЦІН” В ЄВРОПІ (XV–XVII СТ.)

Анотація. В статті досліджено генезис “революції цін” в Європі в XV–XVII ст. З’ясовано передумови та причини цього феномену Європейської цивілізації. Висвітлено особливості перебігу та характеру “революції цін” протягом періоду, що вивчається. Проаналізовано хронологічні рамки цього явища в загальноєвропейському контексті. Охарактеризовано локалізацію “революції цін”.

“Революція цін” в Європі – це глобальний феномен, яких поширився всією територією капіталістичної світосистеми, що формувалася: починаючи від центру, закінчуючи напівпериферіями та периферіями. Нова світо економіка відчула ґрунтовний вплив “революції цін” на початку свого становлення, одночасно впливаючи на безперервну інфляцію своїми стійкими специфічними особливостями. Тим не менш, саме нова світо система, що розвивається, спочатку формувала “революцію цін”, оскільки всупереч все ще популярній тези про першопричинність величезного припливу американського золота та срібла, небувала інфляція була детермінована внутрішніми факторами: демографічним зростанням та соціальними трансформаціями; торгівельною переорієнтацією Європи; континентальним проривом у видобутку срібла та міді; внутрішніми європейськими передумовами, пов’язаними із кон’юнктурними змінами структур ринкових відносин.

Може здатися дивним, що “революція цін” більш повільно відбувалася в Іспанії, ніж в інших країнах Європи. Проте, всупереч найбільш відомій тезі про “революцію цін”, це явище не розпочалося внаслідок притоку «скарбів Нового Світу». Очевидно, що форми та вплив різних грошових і реальних сил, відрізнялися в європейських країнах через зміну локальної економічної ситуації.

Безумовно, приплив дорогоцінного металу з Американського континенту серйозно вплинув на розвиток інфляційних процесів. Проте, цей вплив каталізував більшу тривалість цього феномену, а також проявився в формі синергічного ефекту, оскільки саме після розвитку Потосі, Сакатекасу та інших джерел дорогоцінного металу в Європі відчували ще більше інфляційне піднесення.

Стосовно початкової точки “революції цін”, треба зазначити, що саме в 1516–1520 рр. інфляційні процеси починають набирати глобальних показників у порівнянні з попередніми періодами. Проте, тенденція щодо прискорення підвищення індексу споживчих цін формується на початку XVI ст.

Ключові слова: “революція цін”, Європа, Середньовіччя, капіталізм, інфляція.

Цитування. Гончаренко, А.В. (2026). Генезис “Революції цін” в Європі (XV–XVII ст.). Сумський історико-архівний журнал. XLVI, 83-93. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2026.i46.p.83

Історія європейської цивілізації в XIV–XVIII ст. тісно пов’язана з різноманітними екстраординарними процесами, подіями та кризами, які детермінували формування сучасного світу. У цьому контексті цікавими є дослідження, присвячені становленню капіталізму як соціально-економічної системи, яка сформувала підґрунтя європейської цивілізації та проникла у всі сфери її діяльності. Одним із найбільш цікавих феноменів тієї доби, який пов’язаний з формуванням капіталістичного світоустрою є “революції цін” в Європі.

Історіографія порушеної нами проблематики багаточисельна. Одним із перших дослідників “революції цін” був американський історик-економіст Е. Гамільтон, який у своїй праці “Американський скарб та революція цін в Іспанії” висвітлив основні тенденції та причини цього феномену в Європі (Hamilton, 1934). Ідеї Е. Гамільтона були предметом гострої критики щодо причин “революції цін”. Серед представників цього напрямку,

перш за все, необхідно відзначити Д. Фелікс, Дж. Неф (Felix, 1956; Nef, 1964). Важливе значення для вивчення порушеної проблематики має 3-х томна праця одного з провідних представників французької “школи Анналів” Ф. Броделя “Матеріальна цивілізація, економіка та капіталізм, XV–XVIII ст.” (Бродель, 1995; Бродель, 1997; Бродель, 1998). Вельми цікавою в теоретико-методологічному контексті є робота засновника “школи світосистемного аналізу” І. Валлерстайна (Валлерстайн, 2006). Сучасний американський дослідник Дж. Мунро більш ґрунтовно підійшов до перегляду концепції Е. Гамільтона, відкинув головний кількісний постулат теорії грошей, а також переглянув вплив збільшення припливу дорогоцінних металів до Європи (Munro, 2008). В українській історичній науці “революція цін” практично не вивчалася. Окремі аспекти цієї тематики були розглянуті А. Гончаренком і Я. Стаценком (Гончаренко, 2024; Стаценко, 2025).

Аналіз історіографії проблеми дозволяє зробити висновок, що в науковій літературі присутній фактичний матеріал з поставлених у роботі проблем, окреслені основні напрямки “революції цін” у XVI–XVII ст. Проте дослідники не приділяють достатньої уваги передумовам, перебігу та локалізації “революції цін” в Європі.

Саме тому, мета цієї статті – дослідити генезис “революції цін” в Європі в XV–XVII ст., її передумови, характер, хронологічні рамки та локалізацію.

Французький історик Ф. Бродель ділив “довге” XVI ст. відповідно до принципів формування нової світоekonomіки: “Я скептично ставлюся... до сприйняття XVI століття як певної єдності без уточнення, це одне століття чи кілька. Я уявляю “наше” століття розділеним на два, як це робили Люсьєн Февр і мій чудовий учитель Анрі Озер: “перше” XVI століття починається близько 1450 року і закінчується близько 1550 року, коли починається “друге” XVI століття, яке триває до 1620 чи 1640 року” (Braudel, 1953: 73). Формування цієї системи передбачало посилення позицій капіталізму. Тому, перш за все, необхідно зрозуміти простір загальної світоekonomіки. Світоekonomічний простір не завжди збігається з географією місцевості. В нашому контексті, в XV–XVII ст. система включала території країн Північної та Західної Європи, Середземноморського узбережжя, Центральної та Східної Європи. У процесі колонізаційної експансії до світоekonomіки приєдналися Нова Іспанія, Антили, а також ніші володіння Іспанії та Португалії.

Для того, щоб зрозуміти феномен “революції цін” в Європі, необхідно з’ясувати декілька важливих факторів: передумови цього процесу; основні складові моменти: точка початку відліку цього явища та його тривалість; локалізація: регіональна чи континентальна.

Після закінчення пандемії чуми у середині XIV – середині XV ст. Європа переходить у стагнаційну фазу свого розвитку. “Чорна смерть” знищила близько третини населення Західної Європи. Ситуація також ускладнювалася наслідками “Великого голоду” (1315–1317 рр.), унаслідок якого померло за різними даними близько чверті населення континенту. На думку французької історика Ж. Ле Гоффа, чума перетворила звичайний спад на демографічну катастрофу, яка спричинила кризу робочого потенціалу населення та визначила хід історичного процесу на найближчу сотню років (Ле Гофф, 2005: 294-298).

Можна стверджувати, що розвиток економічної сфери життя європейського соціуму в Середньовіччя частково зупинився. У середині XIV ст. почалася стагнація у розвитку так званої “комерційної революції”, феномен якої був досліджений істориком-економістом А. Грейфом (Greif, 2012: 3-7), оскільки соціальна структура суспільства не дозволяла розвиватися капіталістичним відносинам прискореними темпами.

Проте економіка Європи почала повільну регенерацію на початку 70-х роках XIV ст. Про це свідчать два показники. По-перше, заробітна плата у виробничих сферах мала тенденцію до зростання. Підставою для цього є дані, наведені Д. Нуупом і Г. Передуа щодо індексу заробітних плат англійських мулярів. Зазначений показник збільшився з 94 (у 1350-х роках) до 122 (у 1380–1390-х роках) (Кноор, 1933; Гончаренко, 2022: 207). Ж.

Ле Гофф зазначав, що це явище мало загальноєвропейський характер, наводячи статистичні дані щодо Східної Нормандії, в якій зарплата робітника у 1320–1450-х роках збільшилася в середньому в 2-3 рази (Ле Гофф, 2010: 156-157). По-друге, хоча ціни на продукти виробничого характеру залишалися майже без змін, природним наслідком світової демографічної кризи стало зниження цін на товари першої необхідності.

У середині XV ст. усі соціально-економічні структури життя західноєвропейського середньовічного світу почали реконструюватись. Наслідки демографічної катастрофи вже не мали потужного глобального впливу на суспільне життя. Формувалося глибше відновлення економіки та розвивалася попередня стадія ринкових форм – “приватних ринків” (Бродель, 1997: 12-24), в яких діяли виключно професійні торговці, які не виробляли нічого власноруч. І хоча спроби реставрації ринкової системи були і раніше, проте масового характеру вони набули саме до середини XV ст.

Ще однією можливою причиною цього явища був початок колоніальної експансії країн Піренейського півострова і, відповідно, втрата Венецією та Генуєю основних торговельних привілеїв зі Сходом. Епоха панування цих міст Апеннінського півострова, початком якої можна вважати суперечку за острів Корчула (1298 р.) та Кьоджу (1379–1380 рр.), завершилась у середині XV ст. після захоплення Османською імперією столиці Візантії Константинополя в 1453 р. (Гончаренко, 2022: 207-208). Проте, в 1454 р. Венеція домовилася про торговельно-економічну взаємодопомогу з Портою, оскільки це було необхідно дожу і султану. Це був той випадок “ворогів, що взаємодоповнюють один одного” (Бродель, 1998: 108-112).

Наприкінці XV ст. Венеція стрімко втрачає свої позиції центру світової економіки, що зумовлювалося не слабкістю великого торгового італійського міста, а змінами в соціально-економічному житті Європи. Саме в цей час боротьбу за панівне становище в європейській світової економіці розгорнули країни, які були об’єднані прагненням щодо звільнення своїх земель від завойовників-мусульман. Однак ситуація на півдні від Піренейів до середини XV ст. значно відрізнялася. Якщо Португалія змогла відвоювати свої землі ще у XIII в. (1253 р.), то Іспанія досягла цього результату лише наприкінці XV ст. (1492 р.). Відповідно, португальці мали на один вільний зовнішньополітичний напрямок більше (Гончаренко, 2022: 208).

Саме тому ще в першій третині XV ст. Лісабон активізував свою колоніальну експансію на півночі Африки. Першим великим успіхом Португалії було захоплення Сеути під командуванням Генріха (Енріке) Морепоплавця. Наступні успіхи португальців у галузі освоєння та приєднання земель відбулися незабаром – Мадейра (1420 р.), Азорські острови (1427 р., 1430 р.) та інші території до відкриття Васко да Гама прямого шляху до Індії у 1495–1497 рр.

Всі ці колоніальні захоплення мали значний вплив на економіку Середньовічної Європи загалом і окремої країни зокрема. Португалія незабаром стала головним постачальником дешевої пшениці, тростинного цукру для Західної Європи. Завдяки їй відбулось збільшено притоку малагеттів, золотого піску, слонової кістки. Саме Португалія в останні десятиліття XV ст. була фаворитом щодо інших європейських країн (Гончаренко, 2022: 209).

Проте центром європейської світової економіки стає Іспанія, а не Португалія. Причиною цього став курс, обраний португальським королем Жуаном II Досконалим, який був запропонований Б. Діашем, а не Х. Колумбом. Саме це дозволило правителям Іспанії Фердинанду та Ізабеллі скористатися шансом, який вивів Мадрид уперед у суперечці з Лісабоном.

Отже, наприкінці XV ст. в Європі сформувалася сприятлива ситуація для розвитку інфляційних процесів. Основними причинами цього явища були:

- 1) остаточний вихід із кризи, яку було спричинено демографічною катастрофою середини XIV ст.;

- 2) завоювання нових земель Португалією та Іспанією, що призвело до переорієнтації центру світової економіки.

На думку П. Шоню на початку виникнення та розвитку “революції цін” світосистема передбачала співвідношення трьох складових: християнського Середземномор’я, Північно-Західної та Східної Європи. Відповідно, цінова пропорція на початку XV ст. складала – 100-77-16, а наприкінці XVI ст. – 100-76-25 (Chaunu, 1979: 67-93).

Циклічна модель варіювання цін у 1450–1550 рр. характеризувалась неоднозначністю. Цю модель у загальних рисах можна уявити щодо ціни на пшеницю в такому вигляді:

Таблиця 1. Еволюція ціни на пшеницю (Джерело: Slicher, 1960: 130-153; Slicher, 1963: 324-331)

Рік	Характер
бл. 1160 – бл. 1260	швидке зростання цін
бл. 1260 – бл. 1320	високі ціни з елементами стагнації в деяких регіонах
бл. 1320 – 1470–1480	послідовне падіння
бл. 1480 – бл. 1640	високі ціни
бл. 1640 – середина XVIII ст.	реcesія

Американський учений А. Фінкельштейн вважає хронологічний початком “революції цін” 70–80-ті роки XV ст. унаслідок підвищення цін в Європі. Щоб краще зрозуміти цей феномен, він пропонує гіпотетичний приклад: “В Англії, наприклад, жінка, що народилася в 1500 році, вийшла заміж в 1525 році, почувла б як її мати скаржитися на подвоєні ціни на продукти харчування під час закупівлі товарів для її весільного бенкету, а потім ті самі скарги перейшли на період, коли заміж виходить її донька в 1550. Всі вважали, що ціни зростали після поганих урожаїв і зменшувалися після гарних, але це були тимчасові коливання, а інфляція була неблаганна... Онуки та правнуки нашої англійки, зрештою, не розуміють статичної економіки” (Finkelstein, 2006: 3-7). Це вельми яскравий приклад, враховуючи той факт, що ціни зростали на всі товари практично безперервно.

Питання датування “революції цін” і сьогодні викликає гострі дискусії серед дослідників. Хтось підтримує погляди А. Фінкельштейна, інші вважають, що вона розпочалася на початку XVI ст., частина стверджує, що “революція цін” починається в 10–20-х роках XVI ст., деякі припускають, що вона активізувалася в 80-х роках XVI ст. Позиція прибічників останньої тези досить сумнівна і ґрунтується лише на тому, що в 80-х роках XVI ст. розпочалося максимальне ввезення до Європи золота і срібла з Нового Світу (Данн, 2011: 144-151). Погляди Р. Данна та інших прихильні цього твердження легко спростовуються згадкою про те, що динаміка цін набула небувалих масштабів задовго до вказаної точки відліку.

Американський історик-економіст Е. Гамільтон обґрунтував тезу про важливе значення для “революції цін” припливу дорогоцінних металів до Європи. Проте, як правильно зазначають його опоненти, збільшення притоку іспано-американського срібла не могло бути початковою причиною цього тривалого та стійкого процесу інфляції, оскільки вона почалася не в Іспанії, а також задовго до завезення великої кількості срібла, тобто, пізніше (у 1550-х роках). Однак, багато дослідників, які не згодні з думкою Е. Гамільтона, не завжди правильно виокремлюють головними детермінантами “революції цін” у Європі соціально-економічні фактори, оскільки цей принцип не встановлює повної картини економічної складової економічної кон’юнктури Європейського континенту в XVI ст.

Крім притоку золота і срібла, американський дослідник виділяє інші фінансові чинники, виокремивши ще дві головні причини:

1) зростання видобутку срібла та міді в Південній Німеччині (1460–1535 рр.), яке досягло максимальних показників у 1530-х рр.;

2) структурні зміни у торгівлі в Середземномор'ї унаслідок завоювань Османської імперії (Hamilton, 1934).

До цих двох основних причин “революції цін” Е. Гамільтон пропонує прирівняти чинник демографічного приросту та трансформації структури соціальних взаємовідносин у Західній Європі в XVI ст., яка передбачала прагнення до організації відносно вільної праці. Проте обґрунтуванням цього не може бути рівняння обміну – $MV=PY$ (або рівняння готівкового рівноваги – $Mk=PY$), яке запропонував американський учений, оскільки приріст населення, разом із багатьма іншими факторами, мав вплив на реальну змінну Y (обсяг товарів і послуг) і, таким чином, на здібності або можливості економіки розширитися у відповідь на підвищення перетвореного в гроші сукупного попиту.

Дж. Голдстоун і П. Ліндерт опонували Е. Гамільтону щодо демографічно-індукованих структурних змін, а точніше їх впливу на процеси урбанізації, структури ринку та платіжні системи. Констатуючи той факт, що демографічний приріст був головним для розвитку світоєкономіки в міських умовах, відповідно, можна припустити, що збільшувався показник V – швидкість обігу грошей (Goldstone, 1991: 176-181). Саме тому демографічний приріст не був серед головних причин безперервної інфляції у Європі.

Не дивлячись на це, необхідно враховувати цей фактор як одну з передумов “революції цін”, оскільки зростання населення відіграло свою роль непрямого катализатора цього феномену. Крім того, цей процес був визначальним для урбанізації європейських міст на межі XV–XVI ст. Отже, можна констатувати модифікацію капіталістичних відносин у світосистемі, що формується. Проте, ця реорганізація мала дихотомічну складову, оскільки вплив відбувався лише на мікрорівні. Хоча цей вплив прискорив інфляційну хвилю, що невдовзі охопила всю світосистему.

Е. Гамільтон також стверджував, що зростання заробітних плат не було пропорційним зростанню цін, так званий зарплатний лаг чи інфляція прибутку (“Profit Inflation”). Цей розрив, який був забезпечений згодом, сприяв як головне джерело первісного накопичення капіталу (Hamilton, 1929: 338-357). Ця теза також зазнала гострої критики, оскільки зарплатний лаг міг покриватися не зафіксованим заробітком, а натуральним. Крім цього, не завжди зрозуміла пропорційність вартості первинного та вторинного продукту. Відповідно до даних, наведених Е. Фелпс-Брауном і Ш. Хопкінс, можна стверджувати, що ціни на готові продукти харчування зростали повільніше, ніж на первинний товар (наприклад – зерно, деревина та ін.) (Phelps-Brown, 1957: 289-306). Це дозволяє стверджувати, що вдосконалення технологій детермінувало зменшення витрат на таких виробництвах.

Проте, подібні проблеми частково дозволили вирішити дані, запропоновані Б. Сліхером ван Батом (Таблиця 2), які дозволяють переконатися у вірності тези Е. Гамільтона.

Таблиця 2. Заробітна плата робітника (Джерело: Slicher, 1963: 327)

Роки	Заробітна плата робітника (у кг пшениці)
1251–1300	81
1300–1350	94,6
1351–1400	121,8
1401–1450	155,1
1451–1500	143,5
1501–1550	122,4
1551–1600	83
1601–1650	48,3
1651–1700	74,1
1701–1750	94,6
1751–1800	79,6
1801–1850	94

Значним недоліком цих показників є те, що вони відображають інформацію лише щодо Південної Англії. Тому ці дані не можна вважати повноцінним доказом загальноєвропейської невідповідності. Крім того, за такого підходу не зовсім зрозумілим стає причинно-наслідковий зв'язок – невідомо, що стало першопричиною зарплатного лага: “революція цін” або формування нової світової економіки в середині XVI в.

Не дивлячись на це, можна зрозуміти, що найвище значення (155,1 в 1401–1450 рр.) співпадає з кордоном старої світової економіки та нової, а найменше (48,3 в 1601–1650 рр.) співпадає із закінченням “революції цін”. Ця кореляція підтверджує вірність концепту “довгого” XVI ст., а також формування нової світової економіки та її переорієнтації наприкінці цього періоду.

Що стосується проблеми локалізації “революції цін” (регіональна чи загальноєвропейська), встановлення якої важливе для розуміння сутності цього феномену, необхідно зазначити, що від розуміння співставлення економічної та географічної специфіки цього процесу залежить обґрунтування монолітності Європи в “довгому” XVI ст.

Однією з кращих робіт щодо локалізації “революції цін” є дослідження Дж. Мурро, в якому автор розглянув три різні регіони:

- 1) Іспанія, яка активізувала експансію;
- 2) високорозвинений в галузі технології виробництва Брабант;
- 3) переважно аграрна Англія на початку XVI ст., в якій посилювалася політика “огороження”, що детермінувала початкове накопичення капіталу та виробничий розвиток текстильної галузі (ця політика досягла свого піку на початку правління королеви Єлизавети I (1558–1603 рр.) (Munro, 2008: 13-71).

З метою аналізу структурних змін у кожному з цих регіонів учений обрав показник індексу споживчих цін (Індекс споживчих цін (Consumer Price Index, CPI) – це середній показник інфляційного процесу в країні, заснований на обчисленні середньостатистичної зміни цін на товари фіксованого споживчого кошику) у кожній країні, а саме його коливання в період невинного зростання інфляції. За основу було взяте перше десятиліття XVI ст., оскільки саме цей час Е. Гамільтон визначив як початкову стадію “революції цін”. Період 1501–1510 рр. отримав умовний індекс 100 з метою зручності розгляду відхилень від графічного початку.

Таблиця 3. Показники індексу споживчих цін (Джерело: Munro, 2008: 45-46)

Роки	Індекс споживчих			
	Іспанія (за сріблом)	Іспанія (за біллоном з кінця XVI ст.)	Англія	Брабант
1501–1505	92,43	92,43	101,43	104,43
1506–1510	107,57	107,57	98,57	95,57
1511–1515	98,98	98,98	103,08	114,80
1516–1520	104,28	104,28	114,40	125,09
1521–1525	122,14	122,14	138,72	149,79
1526–1530	131,57	131,57	149,45	148,61
1531–1535	132,44	132,44	147,83	144,85
1536–1540	138,73	138,73	144,69	154,54
1541–1545	147,90	147,90	167,69	173,44
1546–1550	165,89	165,89	218,12	166,01
1551–1555	176,02	176,02	261,63	216,87
1556–1560	194,01	194,01	299,99	250,34

1561–1565	223,43	223,43	274,80	261,34
1566–1570	227,73	227,73	277,68	264,97
1571–1575	246,77	246,77	281,24	352,49
1576–1580	247,82	247,82	319,61	400,18
1581–1585	269,07	269,07	320,58	513,98
1586–1590	274,97	274,97	367,74	665,77
1591–1595	284,42	284,42	395,14	573,01
1596–1600	320,97	320,98	513,42	626,80
1601–1605	349,92	352,43	438,12	509,74
1606–1610	330,11	335,31	472,06	512,71
1611–1615	316,81	322,68	506,11	529,56
1616–1620	328,56	335,64	494,28	521,93
1621–1625	317,85	344,72	503,14	679,09
1626–1630	328,04	410,81	498,72	765,57
1631–1635	329,91	395,13	577,86	756,32
1636–1640	323,47	409,67	584,26	805,55
1641–1645	313,50	432,48	532,37	821,78
1646–1650	343,36	457,09	697,54	845,07

Відповідно до Таблиці 3 ми можемо відслідкувати стійку і безперервну інфляцію в цих трьох регіонах в період “революції цін”. Отже, “революцію цін” необхідно розглядати як загальноєвропейський процес, а не локальне явище. Становлення цього безпрецедентного в світовій історії феномену відбувалося спільно і одночасно з новою світоєкономікою, яку “революція цін” частково формувала, а також відчуваючи вплив з боку елементів світосистеми, які почали активно формуватися.

Проте це не всі важливі показники, які можна отримати в цьому статистичному графіку. Оприлюднені дані демонструють, крім загальних елементів структури, локальні особливості, які проявилися під час цього інфляційного феномену. В період “революції цін” з 1501–1510 рр. до 1646–1650 рр. індекс споживчих цін найбільше зріс у Брабанті (від 104.43 до 845.07). Англія в цьому контексті займає середнє положення: збільшення від 101.43 до 697.54. Дивним є факт, що Іспанія відчула найменше підвищення індексу споживчих цін. Безумовно, інфляційне збільшення не ставиться під сумнів: від 92.43 до 457.09. Однак воно майже вдвічі менше щодо Брабанту і в півтора рази порівняно з Англією.

Багатьом може здатися дивним, що “революція цін” більш повільно відбувалася в Іспанії, ніж в Англії та Брабанті. Проте, всупереч найбільш відомій тези про “революцію цін”, це явище не розпочалося внаслідок притоку “скарбів Нового Світу”. Очевидно, що форми та вплив різних грошових і реальних сил, відрізнялися в цих трьох країнах через зміну локальної економічної ситуації.

Дані з Таблиці 3 також дозволяють зробити припущення щодо початкової точки “революції цін”. У 1516–1520 рр. інфляційні процеси починають набирати більш глобальні показники у порівнянні з попередніми періодами. Однак, тенденція щодо прискорення підвищення індексу споживчих цін формується на початку XVI ст.

Таким чином, “революція цін” в Європі – це глобальний феномен на межі Середньовіччя та Нового часу, яких поширився всією територією капіталістичної світосистеми, що формувалася: починаючи від центру, закінчуючи напівпериферіями та периферіями. Нова світоєкономіка відчула ґрунтовний вплив “революції цін” на початку свого становлення, одночасно впливаючи на безперервну інфляцію своїми стійкими

специфічними особливостями. Тим не менш, саме нова світосистема, що розвивається, спочатку формувала “революцію цін”, оскільки всупереч все ще популярної тези про першопричинність величезного припливу американського золота та срібла, небувала інфляція була детермінована внутрішніми факторами:

- 1) демографічним зростанням та соціальними трансформаціями як передумови;
- 2) торгівельною переорієнтацією Європи;
- 3) континентальним проривом у видобутку срібла та міді;
- 4) внутрішніми європейськими передумовами, пов’язаними із кон’юктурними змінами структур ринкових відносин.

Безумовно, приплив дорогоцінного металу з Нового Світу серйозно вплинув на розвиток інфляційних процесів. Проте, цей вплив каталізував більшу тривалість цього феномену, а також проявився в формі синергічного ефекту, оскільки саме після розвитку Потосі, Сакатекасу та інших джерел дорогоцінного металу в Європі відчули ще більше інфляційне піднесення.

Література:

- Бродель, 1995 – *Бродель Ф.* Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. У 3 т. Пер. з франц. Г. Філіпчук. Т. 1. Структури повсякденності: можливе і неможливе. Київ: Основи, 1995. 543 с.
- Бродель, 1997 – *Бродель Ф.* Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. У 3 т. Пер. з франц. Г. Філіпчук. Т. 2. Ігри обміну. Київ: Основи, 1997. 585 с.
- Бродель, 1998 – *Бродель Ф.* Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. У 3 т. Пер. з франц. Г. Філіпчук. Т. 3. Час світу. Київ: Основи, 1998. 631 с.
- Валлерстайн, 2006 – *Валлерстайн И.* Микросистемный анализ: Введение. Пер. Н. Тюкиной. Москва: Издательский дом “Территория будущего”, 2006. 248 с.
- Гончаренко, 2022 – *Гончаренко А.В.* Середньовічна Європа напередодні “революції цін”. *Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи.* Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 29 квітня 2022 р.). Суми: Сумський державний університет, 2022. С. 206-210.
- Данн, 2011 – *Данн Р.С.* Эпоха религиозных войн. 1559–1689. / Пер. с англ. Е.О. Владимирцевой. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2011. 287 с.
- Ле Гофф, 2005 – *Ле Гофф Ж.* Цивилизация средневекового Запада. Пер. с фр. Под общ. ред. В.А. Бабинцева. Екатеринбург: УФактория, 2005. 560 с.
- Ле Гофф, 2010 – *Ле Гофф Ж.* Средневековье и деньги. Пер. с франц. М.Ю. Некрасова. Санкт-Петербург: ЕВРАЗИЯ, 2010. 224 с.
- Стаценко, 2025 – *Стаценко Я.* Революція цін: глибоке занурення в історичний феномен інфляції. 30.12.2025. URL: <https://wem.ua/revolyucziya-czin-glyboke-zanurennya-v-istorychnyj-fenomen-inflyacziyi/>
- Braudel, 1953 – *Braudel F.* Quest-ce que le XVIe siècle? *Annales. Histoire, Sciences Sociales.* 1953. Vol. VIII. №. 1. P. 69-73. URL: https://www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_1953_num_8_1_2137. DOI: 10.3406/ahess.1953.2137.
- Chaunu, 1979 – *Chaunu P.* European expansion in the later Middle Ages. Amsterdam: North Holland Publishing. 1979. 326 p.
- Felix, 1956 – *Felix D.* Profit Inflation and Industrial Growth: The Historic Record and Contemporary Analogies. *Quarterly Journal of Economics.* 1956. Vol. LXX. Is. 3. P. 441-463. URL: <https://www.jstor.org/stable/1884233>. DOI: 10.2307/1884233.
- Finkelstein, 2006 – *Finkelstein A.* The grammar of profit: The Price Revolution in intellectual context. Leiden-Boston: Brill, 2006. 374 p. DOI: 10.1017/S105383720000986X.
- Goldstone, 1991 – *Goldstone J.A.* Monetary Versus Velocity Interpretations of the “Price Revolution”. *The Journal of Economic History.* 1991. Vol. 51. № 1. P. 176-181. URL: <https://www.jstor.org/stable/2123056>. DOI: 10.1017/S0022050700038419.
- Greif, 2012 – *Greif A.* Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 503 p. DOI:10.1017/CBO9780511791307.
- Hamilton, 1929 – *Hamilton E.J.* American Treasure and the Rise of Capitalism (1500–1700). *Economica.* 1929. Vol. IX. № 27. P. 338-358.
- Hamilton, 1934 – *Hamilton E.J.* American Treasure and the Price Revolution in Spain, 1501–1650. Cambridge: Harvard University Press, 1934. 428 p.
- Knoop, 1933 – *Knoop D., Peredur G.J.* The mediaeval mason: an economic history of English stone building in the later middle ages and early modern times. Manchester: Manchester University Press, 1933. 294 p.

- Munro, 2008 – *Munro J.H.* Money, prices, wages, and “Profit inflation” in Spain, the Southern Netherlands, and England during the Price Revolution era: ca. 1520 – ca. 1650. *Hystyria e Economia: Revista Interdisciplinar*. 2008. Vol. 4. № 1. P. 13-71. URL: <https://www.economics.utoronto.ca/munro5/HistoriaEconomiaProfitInflation.pdf>
- Nef, 1964 – *Nef J.U.* Prices and Industrial Capitalism in France and England. The Conquest of the Material World. Chicago: University of Chicago Press, 1964. 408 p.
- Phelps-Brown, 1957 – *Phelps-Brown E.H., Hopkins Sh.V.* Wage Rates and Prices: Evidence for Population Pressure in the Sixteenth Century. *Economica*. 1957. XXIV. № 96. P. 289-306. URL: <https://www.jstor.org/stable/2550419>
- Slicher van Bath, 1960 – *Slicher van Bath B.H.* The Rise of Intensive Husbandry in the Low Countries. *Britain and the Netherlands*. 1960. Vol. 1. P. 130-153.
- Slicher van Bath, 1963 – *Slicher van Bath B.H.* The Agrarian History of Western Europe, A.D. 500–1850. New York: St. Martins, 1963. 364 p.

References:

- Brodel, 1995 – *Brodel F.* (1995). Materialna tsyvilizatsiia, ekonomika i kapitalizm, XV–XVIII st. [Civilization and Capitalism, 15th–18th Century]. U 3 t. Per. z frants. H. Filipchuk. T. 1. Struktury povsiakdennosti: mozhlyve i nemozhlyve. Kyiv: Osnovy. 543 s. [in Ukrainian]
- Brodel, 1997 – *Brodel, F.* (1997). Materialna tsyvilizatsiia, ekonomika i kapitalizm, XV–XVIII st. [Civilization and Capitalism, 15th–18th Century]. U 3 t. Per. z frants. H. Filipchuk. T. 2. Ihry obminu. Kyiv: Osnovy. 585 s. [in Ukrainian]
- Brodel, 1998 – *Brodel, F.* (1998). Materialna tsyvilizatsiia, ekonomika i kapitalizm, XV–XVIII st. [Civilization and Capitalism, 15th–18th Century]. U 3 t. Per. z frants. H. Filipchuk. T. 3. Chas svitu. Kyiv: Osnovy. 631 s. [in Ukrainian]
- Vallerstaj, 2006 – *Vallerstaj, I.* (2006). Mirosistemnyj analiz: Vvedenie. [World-Systems Analysis: An Introduction]. Per. N. Tjukinoj. Moskva: Izdatel'skij dom “Territorija budushhego”. 248 s. [in Russian]
- Honcharenko, 2022 – *Honcharenko, A.V.* (2022). Serednovichna Yevropa naperedodni “revoliutsii tsin” [Medieval Europe on the eve of the “Price Revolution”]. *Suspilno-politychni protsesy v Ukraini ta sviti: istoriia, problemy, perspektyvy*. Materialy IX Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Sumy, 29 kvitnia 2022 r.). Sumy: Sumskyi derzhavnyi universytet. S. 206-210. [in Ukrainian]
- Dann, 2011 – *Dann, R.S.* (2011). Jepoha religioznych vojn. 1559–1689. [The Age of Religions Wars, 1559–1689]. Per. s angl. E.O. Vladimircvoj. Moskva: ZAO Centrpoligraf. 287 s. [in Russian]
- Le Goff, 2005 – *Le Goff, Zh.* (2005). Civilizacija srednevekovogo Zapada. [Medieval Civilization 400–1500]. Per. s fr. Pod obshh. red. V.A. Babinceva. Ekaterinburg: UFaktorija, 2005. 560 s. [in Russian]
- Le Goff, 2010 – *Le Goff, Zh.* (2010). Srednevekov'e i den'gi. [Money and the Middle Ages]. Per. s franc. M.Ju. Nekrasova. Sankt-Peterburg: EVRAZIJa. 224 s. [in Russian]
- Statsenko, 2025 – *Statsenko, Ya.* (2025). Revoliutsiia tsin: hlyboke zanurennia v istorychnyi fenomen inflatsii. [Price Revolution: a deep dive into the historical phenomenon of inflation]. 30.12.2025. URL: <https://wem.ua/revolyucziya-czin-glyboke-zanurennia-v-istorychnyj-fenomen-inflyacziyi/> [in Ukrainian]
- Braudel, 1953 – *Braudel, F.* (1953). Quest-ce que le XVIe siecle? *Annales. Histoire, Sciences Sociales*. Vol. VIII. № 1. P. 69-73. URL: https://www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_1953_num_8_1_2137. DOI: 10.3406/ahess.1953.2137. [in French]
- Chaunu, 1979 – *Chaunu, P.* (1979). European expansion in the later Middle Ages. Amsterdam: North Holland Publishing. 326 p.
- Felix, 1956 – *Felix, D.* (1956). Profit Inflation and Industrial Growth: The Historic Record and Contemporary Analogies. *Quarterly Journal of Economics*. Vol. LXX. Is. 3. P. 441-463. URL: <https://www.jstor.org/stable/1884233>. DOI: 10.2307/1884233.
- Finkelstein, 2006 – *Finkelstein, A.* (2006). The grammar of profit: The Price Revolution in intellectual context. Leiden-Boston: Brill. 374 p. DOI: 10.1017/S105383720000986X.
- Goldstone, 1991 – *Goldstone, J.A.* (1991). Monetary Versus Velocity Interpretations of the “Price Revolution”. *The Journal of Economic History*. Vol. 51. № 1. P. 176-181. URL: <https://www.jstor.org/stable/2123056>. DOI: 10.1017/S0022050700038419.
- Greif, 2006 – *Greif, A.* (2012). Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade. Cambridge: Cambridge University Press. 503 p. DOI: 10.1017/CBO9780511791307.
- Hamilton, 1929 – *Hamilton, E.J.* (1929). American Treasure and the Rise of Capitalism (1500–1700). *Economica*. Vol. IX. № 27. P. 338-358.
- Hamilton, 1934 – *Hamilton, E.J.* (1934). American Treasure and the Price Revolution in Spain, 1501–1650. Cambridge: Harvard University Press. 428 p.
- Knoop, 1933 – *Knoop, D., Peredur, G.J.* (1933). The mediaeval mason: an economic history of English stone building in the later middle ages and early modern times. Manchester: Manchester University Press. 294 p.
- Munro, 2008 – *Munro, J.H.* (2008). Money, prices, wages, and “Profit inflation” in Spain, the Southern Netherlands, and England during the Price Revolution era: ca. 1520 – ca. 1650. *Hystyria e Economia: Revista Interdisciplinar*. Vol. 4. № 1. P. 13-71. URL: <https://www.economics.utoronto.ca/munro5/HistoriaEconomiaProfitInflation.pdf>

Nef, 1964 – *Nef, J.U.* (1964). Prices and Industrial Capitalism in France and England. The Conquest of the Material World. Chicago: University of Chicago Press. 408 p.

Phelps-Brown, 1957 – *Phelps-Brown, E.H., Hopkins, Sh.V.* (1957). Wage Rates and Prices: Evidence for Population Pressure in the Sixteenth Century. *Economica*. XXIV. № 96. P. 289-306. URL: <https://www.jstor.org/stable/2550419>

Slicher van Bath, 1960 – *Slicher van Bath, B.H.* (1960). The Rise of Intensive Husbandry in the Low Countries. *Britain and the Netherlands*. Vol. 1. P. 130-153.

Slicher van Bath, 1963 – *Slicher van Bath, B.H.* (1963). The Agrarian History of Western Europe, A.D. 500–1850. New York: St. Martins. 364 p.

*Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Автор також повідомляє, що робота виконувалася без використання технологій штучного інтелекту.

Отримано 16.01.2026

Отримано в доопрацьованому вигляді 30.03.2026

Прийнято до друку 10.04.2026

Оприлюднено 22.06.2026

Submitted 16.01.2026

Received in received form 30.03.2026

Accepted for publication 10.04.2026

Published online 22.06.2026